

Ivanečko *točkanje* na narodnoj nošnji

RENATA KOTUR JAKUPIĆ

1. Uvod

Osim ručno izvezenim izvornim motivima ivanečkog veza, svečana ivanečka nošnja ukrašava se i manjim strojno izrađenim bordurama, koje uljepšavaju svečane ženske pregače i velike marame za tijelo te manje marame za glavu. Ovo umijeće ukrašavanja dijelova izvorne narodne nošnje s područja općine i župe Koprivničkog Ivanca koristi istu tehniku i naziv. *Točkanje* je ivanečki izraz za ukrašavanje dijelova nošnje geometrijskim motivom sastavljenim od točaka, ravnih i cikcak linija te ovalnih vitica. Izrađuje se pomoću šivaćeg stroja koncem na tekstilu tvoreći ukras specifičan za ivanečku nošnju. Ovo umijeće na prvi pogled ne djeluje zahtjevno za izradu, no za uspješno i lijepo *točkanje* treba koncentracija, puno preciznih i uvježbanih pokreta ruku te veliko strpljenje pri izradi. Ova vještina bila je zanemarena i nadomještana industrijskim trakama najmanje pola stoljeća. Društvo izvornog folklora Koprivnički Ivanec oživjelo je ovaj ukras na novim rekonstrukcijama nošnji, oslanjajući se na istraživanje baštine i otkup originalnih dijelova nošnji s područja Koprivničkog Ivanca, nastalih od kraja 19. do sredine 20. stoljeća. Točka nije samo geometrijski pojam; ovaj najmanji likovni element moćno je sredstvo u umjetničkom izražavanju. Iskustva govore da svatko tko stvara djelo ostavljanjem točkica na podlozi – *točkanjem*, stavlja svoje strpljenje na kušnju, ali ga ono nagrađuje zadovoljstvom i povezivanjem s osobnom kreativnom energijom.

2. Vezeni ukrasi na ivanečkoj nošnji

Ivanečka nošnja s kojom se poistovjećuju mještani Koprivničkog Ivanca, Kunovca, Goričkog, Pustakovca i Botinovca jedinstvena je po svojoj višeslojnosti i brojnim bogatim ukrasima koji obilježavaju ovo svečano žensko ruho. Najvrjedniji i najljepši ukrasi su ručno izrađeni motivi ivanečkog veza na *populici* – potpuno izvezenoj ženskoj kapici, na rukavima *plečka* – ženske košulje i na *ropcima našitakima* – velikim trokutnim crnim maramama za ogrtanje tijela sa *štrancima* – bogatim neprekinutim nizom vunениh omći. Umijeće izrade ivanečkog veza je još 2011. godine kao nematerijalno kulturno dobro uvršteno u Registar zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske, a Društvo izvornog folklora Koprivnički Ivanec navedeno je kao nositelj umijeća. Jedna od uloga nositelja je obaveza čuvanja i sprečavanja devastacije dobra što se prije svega odnosi na strojnu izradu ivanečkog veza kojom se obezvređuje ovo umijeće i njegov rezultat u obliku veza. Manji ručno vezeni ukrasi nalaze se još i na *robačama* – bogato nabranim suknjama, na donjem stražnjem dijelu pojasa u obliku uskog crnog geometrijskog uzorka uzduž nabora. Ovaj motiv naziva se kao i dio *robače* na kojoj se nalazi – *bešvica*. Uži motiv *bešvice* u tamnocrvenoj ili crnoj

Sl. 1. Ručno vezeno točkanje na robcu našitaku (original iz zbirke DIF-a Koprivnički Ivanec, snimila Renata Kotur Jakupić).

Sl. 2. Točkanje na tibetnom robcu (original iz zbirke DIF-a Koprivnički Ivanec, snimila Renata Kotur Jakupić).

boji nekada se stavljao i na pasice rukava muških košulja – *robača*. Osim spomenutih, isključivo rukom vezenih – *našitih* ukrasa, koji zbog jedinstvenih bogatih motiva i specifičnih tehnika vezenja ne mogu biti mehanički napravljeni, na ivanečkoj nošnji pojavljuju se i manji vezeni ukrasi izvedeni šivaćim strojem. Već na prvi pogled vidljivo je kako ovi ukrasi oponašaju prvobitnu ručnu izradu. To su *potočkane* bordure na *frtunima* – svečanim ženskim pregačama od *glota*, na velikim tibetnim *ropcima* i *ropcima našitakima* za ramena te na manjim crnim *ropcima*, koje su starije žene kao dio oglavljiva nosile u crkvi i kad je bilo hladno, povezane preko *poculice* i zavezane pod bradom.

3. Detaljnije o vezu strojem – točkanju

Osim ukrasne zadaće, *točkani* rubovi imali su i praktičnu svrhu. Kod velikih marama ovaj ukras učvršćuje spoj marame i vunениh štrancli, čija težina iznosi najmanje jedan kilogram, a ujedno služi i da se baš na toj čvrstoj borduri *robec* bez oštećivanja prikopča sigurnosnim iglama za *pleček*, kako štrancli ne bi pali na rukave, već da svojim volumenom naglašavaju ramena. Kod pregače *točkanje* pomaže učvrstiti istaknuti brid svake *falde* na *frtunu* dok *potočkani robec* zavezan na glavi čvršće i ljepše

stoji od običnog. *Točkani* ukrasi neznatno se razlikuju prema bojama i rasporedu točki te predmetu na kojem se nalaze. Prevladavajuća boja *točkanja* na crnim podlogama je tamnocrvena (*višnjeva* ili *višnova*), uz pojedini bijeli bod i nekada po dvije bijele točke u paru na svakih od 7 do 10 centimetara, uz isti broj crvenih točki među njima. Na crvenim, tamnocrvenim i ljubičastim tibetnim maramama *točkanje* se radi bijelim koncem u potpunosti ili je velika cik-cak linija crvena, rjeđe u nekoj od boja ivanečkog veza: plavoj ili ljubičastoj, ponekad zelenoj (slika 4.) ili narančastoj. Također se neki ravni ili uski cik-cak ukras može izraditi u jednoj od spomenutih boja. Pojedine stare marame za glavu, umjesto uobičajenim tamnocrvenim *potočkane* su svijetlosmeđim koncem. Osim dijelova nošnji s bogatom bordurom (slika 2.), nalazimo i na *ropce* na kojima je izostavljen koji ravni, cik-cak bod ili vitice, a na nekima su izlomljene linije raširene i točke vrlo razmaknute, no to se smatra manje lijepim i siromašnim *točkanjem*.

4. Razvoj - točkanja

Među originalnim nošnjama s kraja 19. stoljeća koje se čuvaju u zbirci ivanečkih nošnji Društva izvornog folklora Koprivnički Ivanec

Sl. 3. Točkanje na frtunu (usporedba originala s početka 20. stoljeća i rekonstrukcije iz 2024. – zbirka DIF-a Koprivnički Ivanec, novo točkanje i fotografiju izradila Renata Kotur Jakupić).

nalazi se *robac našitak* na kojem je bodom zvanim *racina steza* vunom izvezen tamnocrveni ravni lančić i na njemu vitice. Bijele točke izvezene su u svakom drugom središtu vitice, dok su ostale prazne. Prema izgledu navedenog kao i još nekoliko drugih originala može se zaključiti da se *točkanje ropci* u obliku bordure ispočetka radilo ručno, iglom i šivaćim koncem. Početkom 20. stoljeća u Podravini pa tako i u Koprivničkom Ivancu pojavljuju se prvi šivaći strojevi pretežito marke Singer i *točkanje* se počinje raditi strojno. Prvobitno je bio moguć samo ravni bod za linije koje su služile kao okvir za ručno vezenje ostatka ukrasa, čak i uskog cik-caka (slika 5.). Ovaj bod u potpunosti se strojno počinje raditi tek sredinom prošlog stoljeća, kada se pojavljuju tehnički napredniji šivaći strojevi. Tako se prema (ne)pravilnom izgledu bodova cijelog *točkanja* ili samo uskog cik-caka može pretpostaviti starost *ropca* ili *frtuna*. Kod izrade nošnji za potrebe nastupa udruga i društava prije pedesetak godina još se izrađuje *točkanje* na *frtunima* poput onih iz recentnog razdoblja u obliku vodoravnih nizova raznovrsnih ukrasnih strojnih bodova, prema tome kojim vari-

Sl. 4. Točkanje na tibetnom robcu (original iz zbirke DIF-a Koprivnički Ivanec, snimila Renata Kotur Jakupić).

jantama je pojedini stroj raspolagao. Kasnije se kod izrade nošnji uglavnom na *frtune* i *tibetne ropce* apliciraju tvorničke trake, koje su ponekad ukrasima i bojom potpuno neprihvatljive.

5. Tehnika izrade

Za *točkanje* se koristi tehnika strojnog veza slobodnim kretanjem. Dok se tkanina ručno pomiče po zamišljenom uzorku, šivaći stroj ravnim bodom „cрта“ uzorak. Da bi se to ostvarilo, donji mehanizam koji vuče tkaninu spusti se, odnosno isključi, i tako se tkanina oslobodi za slobodno pomicanje u svim smjerovima. Danas tome pomaže i nastavak koji omogućuje rad igle bez pritiska stopice na tkaninu. U pripremi *točkanja* velikog *ropca* rubovi kraćih stranica presaviju se prema unutarnjoj strani u širini 15 milimetara i glačaju, potom se napravi ravni bod 5 milimetara od ruba, ostavljajući prostor za navođenje štrandli, a zatim slijedi samo *točkanje*. Kod *frtuna* se ovakav porub radi na donjem dijelu, a na marami za glavu uokolo svih stranica. U ova oba slučaja *točkani* uzorak počinje ravnim bodom što bliže rubu.

Velike cik-cak linije rade se unutar prethodno prošivenih – *preštepanih* ravnih linija razmaknutih oko 10 milimetara. Slobodnim kretanjem tkanine lijevo-desno nastaje veći

Sl. 5. Točkanje na robcu našitaku (original iz zbirke DIF-a Koprivnički Ivanec, snimila Renata Kotur Jakupić).

Sl. 7. Točkanje na novom tibetnom robcu (rekonstrukcija, vlasništvo i izrada Renata Kotur-Jakupić, snimila Renata Kotur Jakupić).

cik-cak uzorak kojem su vrhovi razmaknuti oko 8 milimetara, što stvara naizmjenična polja trokutnog oblika. U njih se potom šivaju točke tako da se tkanina ispod igle zavrti nekoliko puta dok se koncem ne popuni površina promjera oko 3 milimetra. Za završetak bordure uzastopnim kretnjama u obliku pisanog slova „e“ izrađuje se neprekinuti niz uskih ovalnih vitica najčešće visine od 4 do 5 milimetara i širine od 2 do 3 milimetra. Točke mogu biti spojene ravnim bodom, a mogu biti i nepovezane, tako da se platno brzo pomakne do naredne pozicije, a konac između točki poslije odreže. Osim naizmjeničnog gore-dolje rasporeda, točke mogu na *frtunima* (slika 3.) i *ropcima* za glavu biti i samo u jednom redu bez širokih izlomljenih crta oko njih, no tada uz dva reda uskog cik-caka. *Ropci* za glavu u jednom kutu koji će na potiljku biti vidljiv imaju slobodnim strojnim vezom napravljen motiv stručka cvijeca, jednostavnog ili bogatog (slika 6.), ovisno o spretnosti i maštovitosti žene koja ga izrađuje. Na bolje opremljenim šivaćim strojevima već postoje programirani bodovi točki i vitica pa se kao suvremeni kompromis cijelo *točkanje* može izraditi strojno bez slobodnih kretnji (slika 7.). Iako *Ivanjke* koje su izrađivale nošnje sredinom prošlog stoljeća ne prihvaćaju ovu prilagodbu, suvremeni baštinici spremni su je usvojiti jer ne narušava izvoran izgled, jednako kao kada su na tržište stigle *Singerice* sposobne

izvoditi cik-cak bod, za razliku od prethodnih s mogućnošću samo ravnog štepa pa se dotadašnja izrada uskog cik-caka sitnim ručnim pomicanjem tkanine lijevo-desno brzo zamijenila strojnim šivanjem. Prema osobnom iskustvu u obje tehnike zaključujem da je, za doista vjernu rekonstrukciju stogodišnjeg originala koja bi u sebi sadržavala unikatnost i ljepotu nejednake dinamike uzorka, poželjno točke i vitice raditi pomicanjem tkanine umjesto gotovim bodom.

6. Zaključak

Ivanečko *točkanje* osobit je ukras na svečanoj ženskoj nošnji Koprivničkog Ivanca. Što zbog nepoznavanja tehnike izrade, što zbog jednostavnijeg i bržeg šivanja, *točkani* motivi su posljednjih pedesetak godina pojednostavljeni, izostavljeni ili zamijenjeni gotovim trakama. Kako su mijene i usvajanje novih oblika ukrašavanja odraz žive baštine, tako su i neke gotove varijante koje izgledom i oblikom značajno ne odudaraju od izvornog polazišta, poput cik-cak traka umjesto strojnog cik-caka i šujteša umjesto ravnog boda, do sada već prihvaćeni kao dio ivanečke nošnje.

No, budući da se mi u Društvu izvornog folklor Koprivnički Ivanec kao izravni baštinici ove jedinstvene nošnje trudimo očuvati njen autentični izgled od prije 140 i više godina,

Sl. 6. Točkanje i ukras na robcu za glavu
(original vlasništvo Doroteje Jakupić,
snimila Renata Kotur Jakupić).

svaki naš novoizrađeni *robec* i *frtun* sadrži rekonstruirane *točkane* ukrase, čemu sam osobno posvećena.

Literatura i izvori:

- KOTUR-JAKUPIĆ, Renata; HORVAT, Gordana: *Ivanečki vez – izvorni vez Koprivničkog Ivanca*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2018., 6, 8,
- Muzej grada Koprivnice, Izvješće o radu muzeja u 2001., Muzejski dokumentacijski centar, stranica 94., dostupno na poveznici: https://mdc.hr/files/pdf/Izvjesca/HR_2001/HR-01_093-101.pdf (1. 6. 2025.)